

MVG i idrott och hälsa – vad krävs då?

Elevers syn på lärares bedömningspraktik

Då elever bedöms och betygssätts visas indirekt vad som premieras och vilka kunskaper som värdesätts framför andra. Vad som ligger till grund för betygsättningen kan alltså sägas vara en slags indikator på vad som är centralt i ett ämne – och en signal om vad det hela går ut på. Vad anser då elever i skolår nio är viktigt för att få ett högt betyg i idrott och hälsa – och vilka kunskaper tror de därmed är betydelsefulla att tillägna sig i ämnet?



KARIN REDELIUS
GYMNASTIK- OCH IDROTTS-
HÖGSKOLAN, STOCKHOLM

Betyg – en komplicerad fråga

Frågor som rör betyg – exempelvis om, när och på vilka grunder de ska ges – tillhör de mer kontroversiella i den svenska skoldebatten. Sannolikt beror detta på att det inte råder politisk enighet om huruvida betyg är rätt verktyg för de funktioner de förväntas ha: att informera om uppnådda kunskaper och färdigheter, att verka motivationsskapande samt att fungera som urvalsinstrument. Den nuvarande regeringen anser emellertid att betyg väl speglar elevers måluppfyllelse och att betyg ska ges tidigt, främst för att elever som inte når kunskapsmålen också ska upptäckas tidigt (Regeringens Budgetproposition 2007). Planerna är att betyg ska införas från skolår sex i samtliga ämnen liksom att betygsskalan ska utökas till att omfatta sex steg. (Utbildningsdepartementet, 2008). Vad kan det då tänkas betyda att få betyg tidigare i idrott och hälsa?

Att få betyg från skolår sex skulle å ena sidan kunna innebära att en elev som inte kan simma, har motoriska brister eller svag rörelsekompetens fångas upp och ges stöd för att nå de avsedda målen. Å andra sidan visar den senaste nationella utvärderingen att ämnets kunskapsmål inte verkar ligga till grund för betygsättning i särskilt stor utsträckning, åtminstone

inte vad det gäller de få innehållsliga moment som betonas i uppnåendemålen (Nu-03). Exempelvis får många elever betyget Mycket väl godkänd eller Väl godkänd trots att de anger att de inte kan dansa eller hitta i skogen med hjälp av karta och kompass. Bristande simkunnighet verkar inte heller utgöra ett hinder för att erhålla ett högt betyg.

En motsägelsefullhet tycks också prägla ämnet när det gäller tävling, prestation och resultatfixering – varken lärare eller elever ser det som viktigt att lära sig att tävla och prestera och det verkar inte vara faktorer som genomsyrar ämnet. En studie av lokala kursplaner visar emellertid att mätbara idrottsresultat i form av angivna minuter eller centimetrar används som underlag vid betygsättning (Eriksson, et al 2002).

I Nu-03 konstateras också att likvärdigheten är ett problem. En del lärare använder sig av måttband, klocka och beep-test som kriterier för att bedöma elever. Andra ser ämnet som ett 'reflekterande hälsoämne' och bedömer eleverna därefter. Lärares bedömningspraktik verkar med andra ord variera mellan olika lärare och mellan olika områden, varför det är svårt att sia om vad det skulle innebära för elever att få betyg tidigare i idrott och hälsa än idag.

I ett målstyrt betygssystem – som det



*Vad får eleverna lära sig i ämnet idrott – hälsa? Står teori mot praktik?
Vad kommer läraren att sätta betyg på? En del lärare använder klocka, måttband och beep-test.
Andra ser ämnet som ett reflekterande hälsoämne. Foto Britta Thedin*

vi nu har i den svenska skolan – ska de kunskapsmål som anges i kursplanen utgöra bedömningsgrunden vid betygsättningen. Om så inte alltid verkar vara fallet, kan man fråga sig vad lärare istället grundar sin bedömning på och vad som premieras i ämnet? I denna artikel ska elevers syn på den frågan belysas.

Studiens teoretiska grund

För många elever är lektionerna i idrott och hälsa de enda tillfällena i veckan då de får någon regelbunden fysisk träning. Elever får dock inte bara träning. Med utgångspunkt i ett sociokulturellt perspektiv, är ett rimligt antagande att det är i samband med skolans idrottsundervisning elever skapar sig en

uppfattning om vad idrott och fysisk aktivitet innebär – eller kan innebära (Säljö, 2000).

Enligt Säljö är våra handlingar situerade i sociala praktiker, och i den sociala praktik som skolans idrottsundervisning utgör innebär det att elever handlar på ett sådant sätt som de uppfattar att omgivningen kräver eller möjliggör. 'Att handla' kan här likställas med 'att lära' eftersom Säljö ser lärande som en aktiv handling där individen samspelar med omgivningen och helt enkelt lär sig att uppmärksamma, beskriva och agera på ett sådant sätt som miljön tillåter och uppmuntrar. Vad som sker på lektionerna, vilket innehåll som erbjuds, hur det motiveras och bedöms, är sålunda av stor

betydelse för vad elever kommer att uppfatta som viktigt i ämnet.

Enligt ämnets kursplan är några av strävansmålen att eleverna utvecklar ett livslångt intresse för fysisk aktivitet liksom att de får en positiv självbild. Många faktorer påverkar måluppfyllelsen, men den grundläggande analysenheten i en sociokulturell ansats är att handlingar och praktiker konstituerar varandra (Säljö, 2000, s. 128). Elevernas egen bakgrund och tidigare erfarenhet av fysisk aktivitet är således av vikt men även vilket ämnesinnehåll som dominerar samt hur och på vilka grunder elever blir bedömda.

Betyg har visat sig ha betydelse för elevens självkänsla och självförståelse och de kan således sägas vara ett slags ett kvitto på om man presterat i enlighet med vad som förväntas eller inte – i förlängningen möjligen också om man duger eller inte (Nystöm 2004). Att studera vad elever uppfattar är betydelsefullt för att få ett högt betyg i idrott och hälsa, ger oss inte bara kunskap om hur de uppfattar lärares bedömningspraktik – det visar även vad eleverna uppfattar som viktigt att lära sig i ämnet.

Syfte, material och metod

Syftet är således att studera vad elever i skolår nio anser har betydelse för att få ett högt betyg i idrott och hälsa. I samband med uppföljningsstudien av forskningsprojektet Skola-Idrott-Hälsa (SIH) besvarade eleverna ett omfattande frågeformulär. Förutom allmänna frågor om elevernas bakgrund, syn på ämnet idrott och hälsa samt aktivitetsvanor under fritid, ingick även frågor om betyg och bedömning. De resultat som här ska redovisas bygger på en fråga av så kallad öppen karaktär, vilket innebär att givna svarsalternativ saknas. Eleverna skulle istället själva skriva tre saker som de tror har betydelse för att få ett högt betyg i idrott och hälsa. Sammantaget svarade 367 elever på den öppna frågan. Majoriteten angav tre saker, vilket gör att den kommande tematiska redovisningen av den öppna frågan bygger på 1002 utsagor om vad elever tror har betydelse för att få ett högt betyg. Dessutom redovisas den kvantitativa fördelningen av elevsvaren (se figur 1).

Vad ger ett högt betyg?

Utsagorna har kategoriserats och sammanfogats så att de utgör tio olika teman eller dimensioner. Den redovisning som följer är kvalitativ genom att innebörden i de olika utsagor som



sammanförts beskrivs liksom vad som utmärker ett svar framför ett annat. Siffrorna som anges i parentes visar den kvantitativa aspekten, dvs. hur många utsagor av 1002 som placerats i respektive tema.

Att delta (passivt) (147)

Flera av elevsvaren berörde aspekter som har att göra med närvaro och vikten av att delta på lektionen. Utsagorna handlade om att det är viktigt att vara ombytt och att vara där. I svaren sägs ingenting om vad som krävs i termer av uppnådda kunskaper, utan utsagorna implicerar kort och gott att det räcker med att vara närvarande. Enligt dessa utsagor premieras med andra ord även ett passivt deltagande, därav rubriceringen.

Att delta aktivt (120)

Många av elevsvaren indikerade dock att det krävs något mer än att bara komma till lektionen och att byta om, man måste också vara aktiv och röra sig mycket. Just ordet aktiv är vanligt förekommande i utsagorna. Eleverna uppfattar att det är positivt att vara aktiv (och negativt att vara inaktiv) men inte heller i denna utsaga går det att definiera något tydligt kunskapsmål.

Att göra sitt bästa (148)

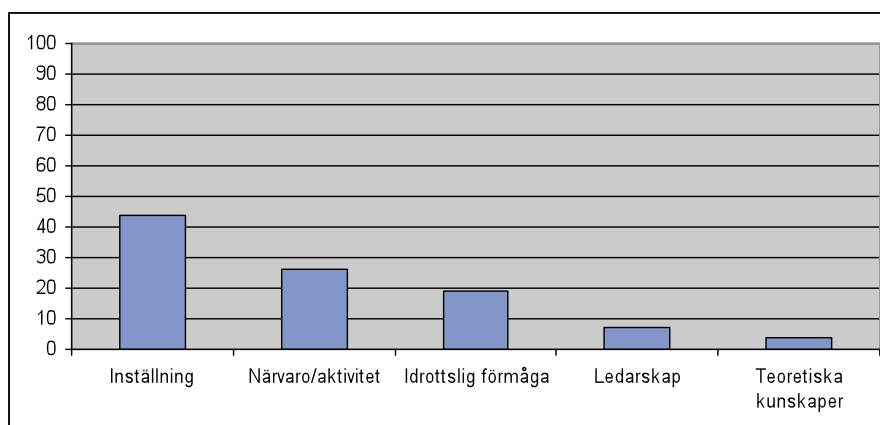
Elever gav i utsagorna uttryck för att det viktiga inte var att vara bäst utan att alltid göra sitt bästa. Och just 'görandet' är överordnat i detta tema, där de utsagor samlats som handlar om vikten av att ha en viss inställning till 'görandet': att kämpa, att alltid försöka, att ta i, att ge allt och att jobba. Om vi talar i termer av ordklasser, är det verb jag tagit fasta på i denna dimension. Att elever gör sitt bästa i skolan är förvisso önskvärt, men det utgör inget kunskapsmål.

Att vara positiv (148)

Även detta tema har med elevers inställning att göra. I motsats till ovanstående, som rörde 'görandet', handlar detta tema om vikten av att 'vara' på ett visst sätt eller åtminstone av att 'visa sig vara' på ett särskilt sätt; såsom att 'visa sitt intresse'. Nu är det inte verb som är i fokus utan istället adjektiv, dvs. beskrivningar av hur 'görandet' ska ske. För att få ett högt betyg har många elever skrivit att man måste vara positiv, glad, fokuserad, motiverad, engagerad och visa framåtanda.

Att visa social kompetens (128)

Elevsvaren som samlats under denna



Figur 1. Elevers syn på vad som är betydelsefullt för att få ett högt betyg. Antal utsagor=1002. Procent.

rubrik har med elevers beteenden eller uppföranden att göra, det vill säga sådant som brukar benämnas social kompetens. De beteenden som elever uppfattat som viktiga handlar i stor utsträckning om hur man beter sig mot andra. Att kunna samarbeta, att vara en bra kompis, att hjälpa och stötta dem som behöver, att respektera alla, att följa regler och att 'pusha tjejer' är exempel på utsagor som samlats under denna rubrik. Eleverna ger också uttryck för att det handlar om 'gott uppförande' i allmänhet, det vill säga att komma i tid, ha med sig rätt utrustning, lyssna på lärarens instruktioner och att inte störa lektionen.

Att ha rätt kropp och idrottlig förmåga (175)

Utsagor som kan kopplas till ett visst kroppsligt utseende samt till idrottlig förmåga förekom också. Dessa var av två slag och i den ena, som jag benämnt 'att ha rätt kropp', hamnar utsagor där eleverna skriver att kroppen karakteriseras av att den är stark, smidig, teknisk och snabb eller att man har bollsinn, god kondition eller är i fysisk trim. Den andra typen av utsagor handlar om den presterande kroppen. Här återfinns elevutsagor som berör vikten av att vara duktig i idrott, bra på höjdhopp, göra bra idrottsresultat och att kunna de flesta idrotter. Enligt denna utsaga handlar det inte främst om att göra sitt bästa, utan om att vara duktig och prestera resultat.

Att leda en lektion (60)

Några svar berörde också ledarskap och vikten av att hålla en lektion för att få ett högt betyg. I de flesta fall gavs ingen mer precisering än så. I några fall gavs dock svaret en mer kvalitativ innebörd och då gällde det att kunna planera en lektion bra, 'ha ledarin-

stinkt', att kunna leda en dans eller att 'kunna leda seriöst'.

Att ha (teoretiska) kunskaper om ämnet (41)

Några utsagor berörde kunskaper av mer teoretiskt slag. Exempelvis svarade eleverna att det var viktigt att ha kunskap om kost och skador, veta hur kroppen fungerar, kunna orientering eller, kort och gott, kunna ämnet.

Att idrotta på fritiden (18)

I några utsagor poängterades vikten av att idrotta eller träna på fritiden för att få ett högt betyg.

Att ha en lysande tröja (17)

Slutligen förekom också en del svar som inte lika lätt låter sig inordnas under någon särskild rubrik, såsom fjäska för läraren, få läraren att tycka om en, eller 'ha kläder som lyser så att läraren ser en'.

Vilka förmågor värdesätts i idrott och hälsa

Innan resultaten diskuteras kan det vara på sin plats att påminna läsaren om vilken inriktning bedömningen ska ha enligt den nationella kursplanen för skolår nio. Enligt kursplanen avser bedömningen i idrott och hälsa

"[...] elevens kunskaper om hur den egna kroppen fungerar och hur eleven bland annat genom regelbunden fysisk aktivitet och friluftsliv kan bibehålla och förbättra sin fysiska och psykiska hälsa. Det innebär att elevens kunskaper om vilka faktorer som påverkar den egna hälsan är en viktig bedömningsgrund. Elevens förmåga att använda kroppen för sammansatta och komplexa rörelsemönster på ett ändamålsenligt sätt liksom bred-



den av fysiska aktiviteter ingår också i bedömningen. Ytterligare en bedömningsgrund är elevens förmåga att utföra rörelser med kontroll och precision liksom att med hänsyn till rytm och estetik ge uttryck för känslor och stämningar. Även elevens förmåga att reflektera över och värdera fysiska aktiviteter betydelse för livsstil och hälsa utifrån både ett individ- och ett samhällsperspektiv är av vikt vid bedömningen." (Skolverket, 2008)

Få av de aspekter som omnämns ovan, har eleverna uppfattat är viktiga för att få ett högt betyg. Vad är det då istället som eleverna framhåller att lärarna premierar? Eleverna menar att faktorer som god närvaro, aktivt deltagande, att göra sitt bästa, vara positiv och socialt kompetent, visa ledarskapsförmåga och idrottslig kompetens är de som lärare uppskattar och värderar högt vid betygsbedömningen. Resultaten visar således att eleverna i ringa grad anser att de uppnåendemål som anges i kursplanen är viktiga för att få ett högt betyg. När det gäller närvaro, till exempel, är Skolverket mycket tydlig med att närvaro aldrig kan vara ett kriterium i ett målstyrt system. Däremot kan närvaro vara en förutsättning för att ett lärande ska ske, men det kan inte vara ett kunskapsmål i sig.

I figuren har dimensionerna "att göra sitt bästa", "att vara positiv" och "att visa social kompetens" slagits samman och fått benämningen "Inställning". I samtliga fall handlar det alltså om att bete sig och uppträda på ett visst sätt. Över 40 procent av elevutslagorna handlade om uppträdande och om att vara på ett visst sätt som person, alltså om vikten av att ha rätt attityd och att vara positivt till ämnet och till fysisk aktivitet. Tholin som analyserat hur lokala kursplaner skrivs i tre olika ämnestraditioner har uppmärksammat att vikten av att ha en positiv inställning ibland betonas i kursplaner i ämnet idrott och hälsa. Han är kritisk till fenomenet och frågar sig "varför sura, arga eller ledsna elever inte ska kunna få höga betyg" (Tholin, 2006). Han pekar också på att sådana kriterier förekommer i ämnet som mer verkar handla om att eleverna ska anpassa sig efter läraren trots att detta knappast kan anses vara mål i dagens skola. Den typen av disciplinära kriterier har även elever uppfattat är viktiga; att komma i tid, ha med sig rätt utrustning, lyssna på lärarens instruktioner och att inte störa lektionen.

Avslutande reflektioner

Ovanstående redovisning är en tolkning av elevers tolkning av vad som ger ett högt betyg – vilket inte är detsamma som vad lärare faktiskt premierar vid bedömningen. Utgångspunkten är dock att elevers uppfattning – riktig eller ej – har betydelse för deras lärande om ämnet och om den egna förmågan i relation till vad de uppfattat att ämnet går ut på.

Enligt eleverna handlar det i stor utsträckning om 'att göra sitt bästa och att ge allt' men i ett målstyrt system tas egentligen (eller ska det inte tas) hänsyn till om eleverna gör så gott de kan efter sina förutsättningar. Istället handlar det om att bedöma huruvida förutbestämda kunskapsmål uppnås eller ej – inte att värdera ansträngningsnivån. Frågan är hur vanligt förekommande det är att lärare i matematik och engelska ger ett högt betyg till elever som 'gör så gott de kan' – om de inte också visar att de kan. Att elever uppfattat att det i idrott och hälsa i högre grad verkar handla om att ha en viss attityd och rätt inställning till fysisk aktivitet, och i mindre grad om att uppfylla kunskapsmålen har säkert flera förklaringar. En tolkning är att det speglar de svårigheter som lärare har att tydligt formulera vad som är viktigt att lära sig i ämnet. Elever bygger då istället sin uppfattning av vad som värdesätts på vad läraren ändå säger, på den situerade praktik som eleven ingår i. Öhman har visat att uppmaningar och "heja-rop" från lärares sida, såsom "bra, ta i, kämpa, jobba på", till stor del genomsyrar lektionerna i idrott och hälsa (Öhman, 2007). Lite krasst skulle man kunna säga att elever i hög grad har uppfattat att ämnet handlar om att kämpa och göra sitt bästa samt att samarbeta – och att göra detta med ett leende på läpparna. Om detta är vad lärare också värderar, kan man fråga sig vilka elever som gynnas av sådana bedömningsgrunder – och om ämnet i första hand ska vara ett aktivitetsämne eller ett ämne där kunskap och lärande är centrala inslag.

Referenser

- Eriksson, C. m fl. (2003) *Skolämnet Idrott och hälsa i Sveriges skolor – en utvärdering av läget hösten 2002* (Örebro universitet: institutionen för idrott och hälsa).
- Nyström, P. (2004) *Rätt mått på prov. Om valideringar av bedömningar i skolan*. (Umeå: Umeå universitet).
- Regeringens budgetproposition, 2006/07:1
- Skolverket (2005) *Idrott och hälsa. Nationella utvärderingen av grundskolan 2003 (NU-03)*, Ämnesrapport 253.

Säljö, R. (2000) *Lärande i praktiken; ett socio-kulturellt perspektiv* (Stockholm: Prisma).

Tholin, J. (2006) *Att kunna klara sig i ökad natur: en studie av betyg och betygskriterier - historiska betingelser och implementering av ett nytt system*, Högskolan i Borås.

Utbildningsdepartementet, 2008, En ny betygs-skala, proposition 2008: 09/66.

Öhman, M. (2007) *Kropp och makt i rörelse*. Örebro universitet.